

TORSÅKERS MAGASIN

"Sädesmagasinet" Hus 6 inom Torsåkers slott

Torsåker 1:6, Hammarby

Upplands-Väsby kommun

Stockholms län

ANTIKVARISK SLUTRAPPORT

Torsåkers magasin

Sädesmagasinet, Hus 6

Torsåker 1:6, Hammarby

Upplands-Väsby Kommun
Stockholms län

Antikvarisk slutrapport

Beställare: Bergkrantz arkitekter AB
genom Anders Bergkrantz

Datum: 2014-01-27

Reichmann antikvarier AB

Ekensbergsvägen 75
169 31 SOLNA

Tel: 08-734 07 90

E-post: postmaster@reichmann.se

Utförd av: Claes Reichmann, ansvarig,
antikvarisk medverkande
och förarbete av Martin
Lagergren Tyréns AB.

Omslagsfoto: Torsåkers magasin
september 2013. Fasader mot söder och
öster (entré)

Innehåll

ALLMÄNT.....	4
INLEDNING	4
ORIENTERANDE BESKRIVNING - SAMMANFATTNING.....	4
STOMME, MURVERK, OCH GOLV	7
BJÄLKAR OCH BÄRNING.....	7
TAKTÄCKNINGAR AV TEGEL OCH PLÅT.....	10
TEGELTAK	10
PLÅT PÅ TAKET	11
UTVÄNDIG PUTS OCH SOCKEL	11
SOCKEL.....	11
PUTS PÅ FASAD	12
SMIDE, VÄGGLUCKOR OCH PORTAR	13
PORTARNA.....	13
VÄGGLUCKOR OCH SMIDE	15
INVÄNDIGT.....	15
PUTSADE VÄGGAR OCH NISCHER	15
INREDNING.....	16
ELINSTALLATION	17
MARKARBETEN.....	17

Entrén till Torsåkers magasin med nytt trägolv och kompletterad elinstallation

ALLMÄNT

INLEDNING

Restaureringen av byggnadsminnet Torsåkers magasin har nu slutförts och besiktigats av länsstyrelsens handläggare Karolina Matts. Arbetet har genomförts enligt länsstyrelsens beslut Dnr. 432-37055-2012 och bidrag har beviljats för åtgärderna enligt beslut Dnr. 434-37054-2012. Arbetet har följts och dokumenterats genom antikvarisk medverkan av Claes Reichmann, Reichmann antikvarier AB.

Projektlledning har skett genom Bergkrantz arkitekter AB, Carl-Johan Alm. Konstruktör har varit Krister Berggren Byggekonsult AB och Byggnadsentreprenör har varit Husrestauratören Bygg och måleri AB, ansvarig Claes Mårdh. Smidesportarna har konserverats av Caj Zetterström, Z-metallform AB. Elprojektering har skett genom Electro engineering AB och elinstallationer utförts av Roswalls Förvaltning El AB.

ORIENTERANDE BESKRIVNING - SAMMANFATTNING

Objektet

Sädesmagasinet uppfördes 1763 som en slags försäkring för de till Torsåker underlydande bönderna och torparna i händelse av missväxtår. Magasinet uppfördes i ett påkostat utförande med stomme av tegel, glaserat understruket taktegel och smidda väd-ringsluckor. Invändigt byggdes stora bingar för spannmålen.

Byggnaden förföll under 1900-talets andra hälft. En varsam upprustning gjordes 1995-96. I samband med upprustningen förklarades magasinet som byggnadsminne. Byggnaden bytte nyligen ägare och ingår nu som en del i Torsåkers säteri AB med bl.a. slottsbyggnaden som ingående del.

Entrén mot öster. Portarna är konserverade av Z-metallform AB.

Syfte och målsättning

Målsättningen men entreprenaden har varit att komma till rätta med fasadskador orsakade av läckage från taket och att istandsätta fasader och smide i fullgott skick. I det inre har nytt golv i bottenvåningen och skador i murverk och inredning av trä reparats för att förhindra vidare skador. Åtgärderna svarar för långsiktigt hållbara lösningar som inte minskar byggnadens kulturhistoriska värden. Använda metoder och material har möjliggjort ett kontinuerligt underhåll.

Omfattning

Entreprenaden har omfattat putsarbeten ut- och invändigt, komplettering av stommen med dragstag och ankarjärn m.m. lagning av rötskadade delar av takstolar, lagning av smide understrykning av tegeltak, målning av plåt och smide, komplettering av smidesdetaljer, stenarbeten och markarbeten. Nytt bottenbjälklag med plankgolv. Rötskadat golv har lagats och rötskadad väggbeklädnad rivits.

Byggnadens bottenvåning hade under en period fungerat som magasin för spillolja. Oljefaten hade dessvärre läckt och oljespill spridit sig över stora delar av bjälklaget och även sugits upp i murverket på södra och västra sidorna. Både golvytor, regler och fyllningsmaterial samt puts och fogmaterial har rensats från föroreningar. Trots dessa arbeten finns det rester av oljan kvar i murverk och i vissa delar av träkonstruktionen som bär själva trappan. Bedömningen var att kvarvarande delar med oljespill inte har någon avgörande påverkan på helhetsintrycket av byggnaden. Viss lukt kommer sannolikt att finnas kvar under lång tid.

Takstolar mot södra fasaden där rötskadade delar bytts ut (remstycken och tass). Gammalt tegel är understruket.

Takstol mot södra fasaden där rötskadade delar bytts ut (stödben, tass och remstycke) samt ny räckestolpe och avbärare.

Bjälklaget rivet och spillolja synlig på väggen

Bjälkar och golv sparade under trappan

STOMME, MURVERK, OCH GOLV

BJÄLKAR OCH BÄRNING

Bottenbjälklag

Bottenbjälklaget var rötskadat och kontaminerat med spillolja varför ytskiktet av skivmaterial och alla bjälkar var tvungna att ersättas. De bjälklagsdelar som bar upp trappan behölls på plats. Delar av fyllningsmassorna av jord som var bemängt med spillolja togs också bort. De befintliga upplagsstenarna behölls och samma antal regler användes.

Nytt plankgolv av kärnfuru har monterats på nya bjälkar i tidigare lägen. Ingen ytbehandling har skett. Golvet har försetts med en liggande sockel som är vanligt i liknande byggnader.

Tröskelstenen var i mycket dåligt skick och låg löst med ett mycket bristfälligt upplag och liten anläggningsyta nedåt. Ett förstärkningsjärn har därför fällts in på insida sten och förankrats med skruv och plugg. En ny stålbygel har monterats på ovansidan i de befintliga hålen för en tidigare bygel. Bygeln har därefter fixerats med bly.

Våning 1tr och vind

Vid restaureringen på 1990-talet genomfördes ett antal bjälklagsåtgärder som visade sig ha brister. Infästningar i murverk och dragstål saknades på bl. a. takstolarnas högben (övre del i murverken från 1990-tal) och infästningar av befintliga ankarjärn i bjälklag var inte kompletta.

Golvregeln på våning 1tr mot norra väggen (lagad 1996) svankade såpass mycket att ovanförliggande golv var svåra att komplettera. Därför valdes att höja bjälken och lägga den på stödjärn av plattstål (2st) som kilades i murverket.

Åtgärder på och vid takstolar

Takstolarna hade också fått rötangrepp, framför allt på remstycken och tassar men även något stödben var skadat. Infästningar av hanbjälkar var bristfällig i två fall invid norra takfallet och nya sprintar och förstärkningsupplag fick ordnas. För att förhindra ett fortsatt rötangrepp har murverkens anläggningsyta invid tassarna rensats från bruk och även puts runt remstycken tagits bort.

Västra gaveln före åtgärd där ankarjärn saknas på vänstra sidan. Här syns även det gamla tegeltaket (tv) och nya taket (th) med ny understrykning.

Befintliga tröskelstenar som fått nytt upplag och ny stålbygel och blygutning kring hålen.

Tre golvplankor är nya och nya metalluckor lagda över sågade hål i golvet. Rötskadade väggbeklädnader till sädesbingarna har rivits och väggarna avfärgats.

Golvåtgärder

Befintliga golv hade rötskador och var dåligt fästade i reglarna. Täckplåtar till befintliga hål i golvet var också kraftigt rotskadade. Golvbräder har ersatts i minsta möjliga omfattning och infästningar i regler har sets över och kompletterats. Golvet på vindsvåningen har plockats upp och återmonterats då det hade buktat sig och låg löst. De befintliga plåtluckorna över (urtappnings-) hål i golvet, och vissa skivor av plywood har ersatts med nya plåtar av obehandlat stål.

Nya stabiliserande bärstål till golvbjälke med bristfällig lagning från 1996. Synlig från entréplan invid norra väggen.

Vindsgolvet återlagt och infäst. Sädesbingarnas paneler rensade från rötskadat virke.

Remstycke och taktass utbytta på takfall mot norr.

Hanbjälskens infästning med tapp och sprint har ersatts med ett underliggande stöd och dragjärn

Äldre taktegel

Taktegel från Heby tegelverk från 1996 på takfall mot norr

TAKTÄCKNINGAR AV TEGEL OCH PLÅT

TEGELTAK

Det befintliga tegeltaket har lagats genom att trasiga tegelpannor ersatts och tegelytan understrukits med kalkbruk armerat med djurhår. Recept 5 liter tagel till 100 liter bruk. Det gamla tegeltaket på takfall mot söder är av ett kortare format och har lättare att bära puts på undersidan då den är mer porös och sugande. Nya glaserade takpannor från Heby tegelverk monterades 1996 på takfall mot norr och har en annorlunda sammansättning i teglet som suger mindre. Befintliga tegel har sparats och förvaras på vinden.

PLÅT PÅ TAKET

Vid gavlarna har befintliga plåtar rengjorts, lagats och ytbehandlats. Det visade sig uteslutande vara plåtar från senaste restaureringen och bestod av galvaniserade plåtar av modernare typ. Ytbehandlingen till takplåtsdetaljer blev en färgtyp anpassad till underlaget av fabr. Introteknik, typ Isotrol svart, linoljefärg med standolja.

Sydvästra hörnan före restaurering med cementbruk invid mur och en hård, tjock och sugande sockelputs som delvis ramlat bort och transporterat fukt upp i murverket.

Samma hörna efter omputsning med sockelputsen ersatt av enbart fogstrykning och målade sockelstenar. Allt cementbruk är nu borta.

UTVÄNDIG PUTS OCH SOCKEL

SOCKEL

Den sockel som fanns före restaureringen utgjordes av en tjock puts med svart ytbehandling i form av flera lager täckande färg samt tjära. Sockelstenar av slåthuggen granit var på vissa ställen synlig och partier invid murarna bestod av massivt cementbruk som kragats upp på fasaden som stänkskydd.

De huggna stenarna indikerade att sockeln tidigare möjligen kunde varit tunnare struken och med en ytbehandling som i högre grad tillät stenarna att synas. Ett alternativt utförande av sockeln beslöts efter noggrann rengöring till att bestå av fogstrykning och bemålning av stenar och fogbruk med hydraulisk kalkfärg. All cement och rester av tjära och oljefärg har avlägsnats med hjälp av blästring.

De tidigare stänkskydden invid murstenarna vid sydvästra hörnan och stenen vid nordöstra hörnan är också borta.

Ökad underhållsfrekvens men lättare att genomföra

Det nya sockelutförandet är svagare och mer sårbart för färgsläpp då kalkfärgen bl.a. sitter direkt på graniten. Tankegången är dock att underhållsåtgärderna ska vara enkla att genomföra och att skadorna på grund av vattensprängningar kommer sannolikt att vara mycket liten. Frekvensen på underhållet kommer att behöva öka men åtgärderna kommer att vara enkla att genomföra och begränsade.

Sockelns kulör är mörkt grå RAÄ 318:11 (enligt kalkfärglikaren)

Äldre putslager utfört i ett påslag med rikligt med kalkklumpar samt inmurat ankarslut av smide. På fasad mot väster.

Bevarade putslager har även spår av äldre avfärgningar i tre lager. Samtliga med pigmentering innehållande guldocker.

PUTS PÅ FASAD

Befintliga putsytor har rengjorts från löst sittande färgrester och bomputs har knackats ner. Även cementförstärkningar invid sockelmurar och sten har rivits och även samtliga lagningar utförda med avvikande puts kvalitet än rent kalkbruk. Våtsläckt kalk av Fabrikat Buttle har använts och allt bruk är platsblandat för lagning och kompletteringsarbeten.

Kontroll av överputsade ankarjärn genomfördes i syfte att säkerställa att de var i funktionsdugligt skick med fungerade dragstagsinfästningar. Kompletterade ankarjärn putsades över på lika sätt som befintligt. De tidigare synliga ankarjärnen fick även i fortsättningen vara synliga och målades svarta med linoljefärg.

Utvändig puts

Vid lagning, komplettering och rengöring av murverket återfanns äldre putslager på en yta på västra fasaden, centralt placerat med tydligast bevarade ytor strax under vindsvåningens fönster. Putsen var uppbyggd i ett tjockt påslag med bruk innehållande rikligt av kalkklumpar och med en infärgad kulör med visst gult innehåll. Putsen uppvisade även sprickmönster med diameterstora mellanrum. På dessa putsytor återfanns även lager av tidigare avfärgningar där det understa lagret tydligt kunde urskiljas.

Mot puts: Brutet vit/gul RAÄ 94:3, (Guldocker)
 2 Brutet vit/gul/grå RAÄ 94/103:12 (Guldocker + Obränd umbra)
 3 (ytskikt 2012) Brutet vit RAÄ 94:1 (Guldocker)

Kulör på fasaden är ljus gul RAÄ 94:3 (enligt kalkfärglikaren)

Portarnas utsidor efter renblästring och lagning med bly. Foto: Z-metallform 2013

Före blygjutningen sker målning med blymönja. Foto: Z-metallform 2013

SMIDE, VÄGGLUCKOR OCH PORTAR

PORTARNA

De smidda portarna var i såpass dåligt skick att beslut togs om att göra en konservatorsinsats d.v.s. en grundlig genomgång med blästring, lagning och komplettering. Metallkonservator Cai Zetterström på Z-metallform i Gnesta utförde arbetena. Här följer en sammanfattning av arbetsmomenten. Riktning av deformerade ytor. Byte och punktvis nyttillverkning av skadade nitförband. Blästring till renhetsgrad Sa 2,0. Avfettning med alkohol/acetone. Reparation av hål, sprickbildningar och hålrum utfördes med bly (reversibla lagningar). Formgivning av blyade partier. Rostskyddsmålning med tre skikt blymönja av den tyska kvaliteten (Introteknik). Täckfärgsmålning med två skikt svartpigmenterad linoljefärg (Engwall & Claesson). Vid återmonteringen fylldes gångjärnen med ”industrifett”.

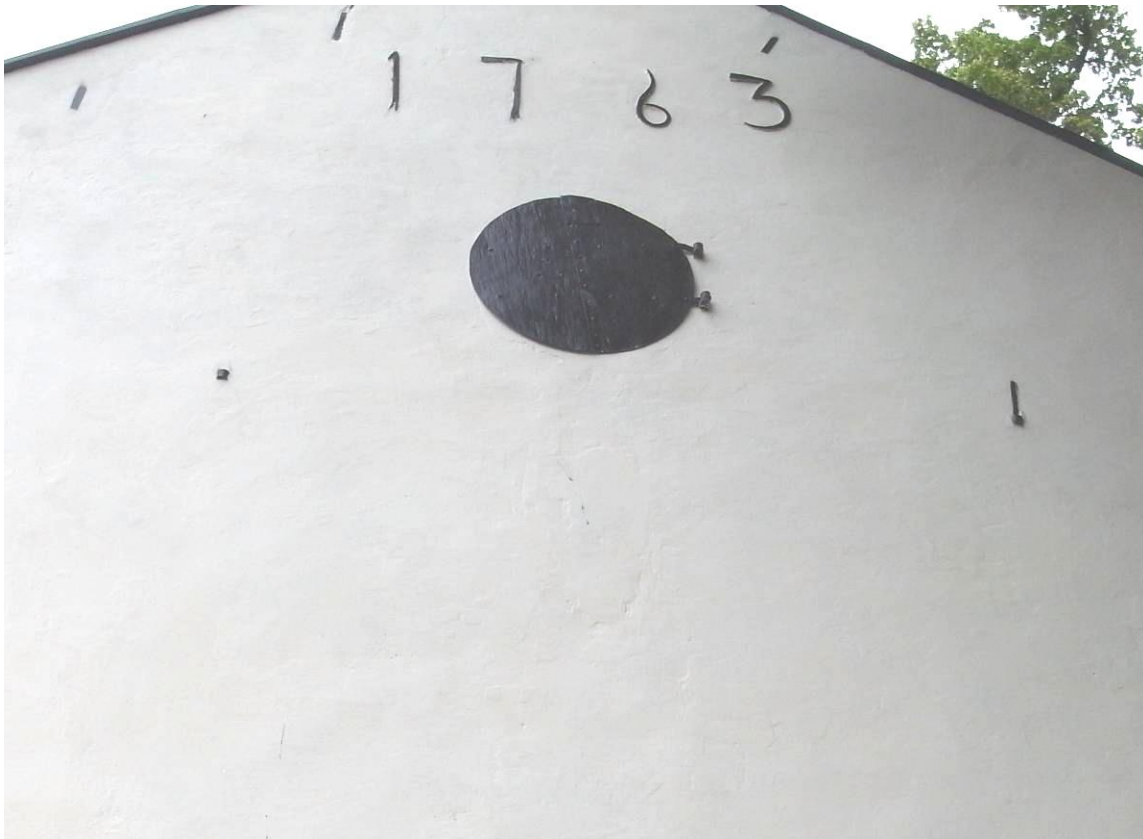
Rosthål fylls igen med bly. Foto: Z-metallform 2013.

Lagning med plåt och fixering med bly. Foto: Z-metallform 2013

Konserverade smidesportar på plats oktober 2013.

Västra gaveln med lucka till vinden och smidesdetaljer.

VÄGGLUCKOR OCH SMIDE

Smide i fasad och luckor har rensats från rost och riktats samt målningsbehandlats med linoljeprodukter från Introteknik. Isoguard rostskyddsgrund och Isotrol pansar för slutstrykning.

INVÄNDIGT

PUTSADE VÄGGAR OCH NISCHER

Befintliga putsade ytor som varit intakta och oskadade har inte åtgärdats utan enbart borstats rena från ytsmuts. Bottenvåningens väggytor var dock såpass skadade och bemängda med olja så en hel avfärgning gjordes. Oljerester har här sanerats genom blästring och putsytorna har återställts. Mängden kvarvarande olja i murverken kommer att medföra genomslag och missfärgning av vissa delar under ett stort antal år framöver. Putsen får betraktas som offerputs och bör ersättas med jämna mellanrum.

I fönsternischerna har sidor och tak putsats och avfärgats medan bänkarna har bevarats med bar tegelyta, som tidigare utförande.

Vindens gavelfält har avfärgats så att de återskapade murdelarna från 1996 har fått en tunn vit yta. En enhetlig vit yta har erhållits till skillnad mot tidigare idé om tydlighet av senare tillkommet murverk.

Entréväningens södra och västra väggar hade oljebemängd puts. Ytor har blästrats och fogar rensats. Ny kalkputs har påförts

Vindens gavelytor har avfärgats så att ett enhetligt intryck av väggen erhålls.

På våning 1tr har sädesbingarnas väggbeklädnader rivits på norra och delar av östra väggen. ytorna har ersatts med avfärgad puts

Putsen har här fått en ny yta på nedre delen av väggen medan sista strykningen över hela ytan kvarstår.

INREDNING

Sädesbingarna

På våning 1tr var rötskadorna mycket omfattande på de bräder som låg an mot norra och östra väggytorna. Beslut togs att ersätta de rötskadade delarna med putsade ytor istället för att försöka återskapa träbeklädnaden.

Ett parti med vertikala styrreglar mitt på väggytan har sparats och kapytorna på bräderna har gjorts medvetet skarp för att tydliggöra att delar av väggbeklädnaden saknas. Befintliga trädetaljer har rensats från rötskadade delar och fästs in på nytt mot bakomvarande murverk.

Räckesstolpe på vinden

Vindens trappräcke har gjorts om med ny stolpe som fästs i hanbjälkar med en tvärså samt med två horisontella räcken av okantat virke. Allt av återanvänt virke.

Ny elinstallation av äldre typ har monterats bredvid den gamla av liknande typ

Ny räcketolpe med armatur på har monterats och fixerats i takstolens hanbjälkar.

ELINSTALLATION

Den befintliga elinstallationen har ersatts med en ny som till vissa delar är utformad som en tvinnad kabel på porslinsknoppar. En ny matning har utförts med murgenombrott under marknivå på västra gavelns norra del. Äldre installation av liknande sort har sparats på plats. Respektive våningsplan har försetts med en enklare armatur för allmänljus.

En elcentral har monterats under trappan på vägg och försetts med en lådfront av återanvända bräder.

MARKARBETEN

Marknivån hade höjts runt byggnaden och växtligheten hade tillåtit krypa nära fasaden. I projektet ingick även att schakta bort jord och humus runt byggnaden och tillse att acceptabelt fall från byggnaden finns. Tvättat naturgrus har fyllts upp runt om och de flata entréstenarna av kalksten har rensats och lagts om.

Fasad mot norr och gavel mot väster, oktober 2013.